

Узагальнення теоретичних положень дає змогу інтерпретувати синдром “емоційного вигорання” працівників пенітенціарної служби як форму їх професійної деформації, що є результатом дій захисних психологічних механізмів особистості, які виробляються у відповідь на хронічні психотравмуючі впливи складних умов праці в кримінально-виправних установах.

Профілактичну та корекційну роботу щодо запобігання й подолання “емоційного вигорання” доцільно здійснювати з позицій акмеологічного підходу з орієнтацією на професійне та особистісне зростання та активність самого пенітенціарного службовця з урахуванням структури, чинників і механізмів виникнення й розвитку такого синдрому.

Список використаних джерел

1. Бойко В. В. Энергия эмоций / Бойко В. В. – [2-е изд., доп. и перераб.]. – СПб. : Питер, 2004. – 474 с.
2. Водопьянова Н. Е. Синдром выгорания: диагностика и профилактика / Н. Е. Водопьянова, Е. С. Старченкова – СПб. : Питер, 2005. – 336 с.
3. Косарев В. В. Неврозы у медицинских работников / В. В. Косарев, С. А. Бабанов // Здоров'я України. – 2011. – № 1. – С. 49.
4. Малец Л. С. Внимание : “выгорание” / Л. С. Малец // Персонал. – 2000. – № 2. – С. 99–102.

Дука Олег Анатолійович,
 головний науковий співробітник
 науково-дослідного центру
 Інституту кримінально-виконавчої
 служби

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДЕРЖАВНОЇ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Присвячено визначенню змісту професійної компетентності майбутніх офіцерів Державної кримінально-виконавчої служби України. Проаналізовано структурні компоненти професійної компетентності майбутніх фахівців-пенітенціаристів.

Ключові слова: професійна компетентність; Державна кримінально-виконавча служба України; курсанти.

Посвящена определению содержания профессиональной компетентности будущих офицеров Государственной уголовно-исполнительной службы Украины. Проанализированы структурные компоненты профессиональной компетентности будущих специалистов-пенитенциаристов.

Ключевые слова: профессиональная компетентность; Государственная уголовно-исполнительная служба Украины; курсанты.

The article is devoted to defining of the content of professional competence of future officers of the State Penitentiary Service of Ukraine. The structural components of the professional competence of specialists of penal service were analysed.

Key words: *professional competence; The State Criminal Executive Service of Ukraine; the cadets.*

Одним із пріоритетних напрямів діяльності з виконання кримінальних покарань є створення реальних і необхідних умов для виправлення та ресоціалізації засуджених. Цей процес неможливо втілити в життя без кваліфікованих пенітенціарних кадрів. Тому нині Державна кримінально-виконавча служба (ДКВС) України потребує високопрофесійного, високоморального, духовно розвинутого й фізично підготовленого працівника, здатного виконувати покладені на нього соціально значущі функції на основі найсучасніших підходів і методів роботи. Це завдання неможливо виконати без належної професійної підготовки персоналу органів і установ виконання покарань [1, с. 3].

На теперішньому етапі становлення пенітенціарної системи України визначальну роль у професійній підготовці кадрів відіграють відомчі вищі навчальні заклади (ВВНЗ) Державної пенітенціарної служби (ДПтС) України. Нині майбутніх офіцерів ДКВС України готують Інститут кримінально-виконавчої служби та Чернігівський юридичний коледж.

Професійна підготовка курсантів ВВНЗ ДПтС України – майбутніх офіцерів ДКВС України має забезпечити їх спеціальними знаннями, навичками та вміннями, що дасть змогу майбутнім фахівцям-пенітенціаристам доброякісно виконувати службові обов'язки в умовах діяльності органів і установ виконання покарань (УВП). Однією з важливих проблем відомчої освіти є проблема формування професійної компетентності в майбутнього спеціаліста, яка набуває значення у зв'язку з розширенням та ускладненням соціальних процесів, виникненням нових форм інформаційних технологій, зростанням рівня вимог, що їх пред'являє суспільство до фахівця-пенітенціариста.

Метою статті є з'ясування сутності поняття “професійна компетентність майбутнього офіцера ДКВС України” та обґрунтування необхідності пошуку нових способів її формування в сучасних умовах професійної підготовки курсантів ВВНЗ ДПтС України.

Проблема особливостей формування професійної компетентності знайшла висвітлення в наукових працях таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як В. Адольф, Т. Браже, В. Баркасі, Л. Волошко, М. Волошина, О. Губарева, Е. Зеєр, І. Зязюн, С. Калаур, Л. Карпова, В. Краєвський, А. Лігоцький, А. Маркова, Дж. Равен, А. Хуторської. Структурі та змісту професійної компетентності присвятили свої дослідження А. Аронов, М. Волошина, С. Демченко, І. Єрмаков, В. Журавльов, В. Калінін, В. Радул, С. Скворцова, М. Чошанов та ін.

Важливе значення для становлення та розвитку відомчої пенітенціарної освіти в Україні мають наукові дослідження таких науковців, як О. Беца, М. Клімов, В. Кривуша, Т. Кушнірова, Г. Радов, В. Синьов, М. Супрун (історія пенітенціарної педагогіки, соціально-виховна робота із засудженими, проблема ресоціалізації засуджених та професійні якості пенітенціарного персоналу).

Питання вдосконалення професійно важливих якостей пенітенціарного персоналу висвітлювали В. Бадира, І. Богатирьов, О. Караман, О. Третяк, С. Чебоненко, І. Яковець та інші науковці. Дослідженню формування професійної компетентності молодшого начальницького складу персоналу ДКВС України присвятив свої праці В. Костенко. Однак у дослідженнях фактично не представлено питання формування професійної компетентності курсантів ВВНЗ ДПтС України – майбутніх офіцерів ДКВС України.

Тому метою статті є проведення аналізу змісту та структури професійної компетентності курсантів ВВНЗ ДПтС України – майбутніх офіцерів ДКВС України, що стане основою для подальших наукових досліджень щодо шляхів формування професійної компетентності майбутніх офіцерів ДКВС.

Складний і відповідальний характер сучасної службової діяльності пенітенціарного персоналу зумовлює об'єктивну потребу в удосконаленні системи професійної підготовки фахівців-пенітенціаристів. Саме від рівня їх професійної готовності, уміння швидко й правильно орієнтуватись у складних ситуаціях службово-професійної діяльності, приймати та реалізовувати нестандартні рішення значною мірою залежить успішність виконання поставлених перед ДПтС України завдань.

Оскільки ефективність виконання поставлених перед ДКВС України завдань багато в чому визначається рівнем підготовки офіцерських кадрів, проблема формування їх професійної компетентності стає актуальним напрямом педагогічних досліджень. Особливої важливості набуває така організація освітнього процесу у ВВНЗ ДПтС України, яка забезпечує розширення пізнавальної активності й активізацію інтелекту курсантів, розвиток професійних та особистісних якостей особистості, її духовного та творчого потенціалу [2].

Дійсний член Російської академії освіти, психолог І. Зимня виділяє три основні етапи становлення компетентнісного підходу в освіті:

1) перший етап (1960–1970) характеризується введенням у науковий апарат категорії “компетенція” і створенням передумов розмежування понять “компетенція” і “компетентність”;

2) другий етап (1970–1990) – використанням категорій “компетенція” і “компетентність” у теорії та практиці вивчення мови, спілкування, а також щодо аналізу професіоналізму фахівців в управлінні, керівництві та менеджменті;

3) третій етап (початок 1990-х років) – дослідженням компетентності як наукової категорії щодо освіти [3].

Отже, професійну компетентність як педагогічну проблему науковці почали вивчати лише наприкінці 80-х років ХХ ст. Дослідження йшло за такими напрямками, як “майстерність”, “професіоналізм”, “професійна готовність” тощо. Уведення в професійну освіту (крім знань, умінь і навичок) нових освітніх конструктів – компетентностей – науково обґрунтовано вченими Західної Європи у середині 80-х рр. минулого сторіччя (Р. Бадер, Д. Мертенс, Б. Оськарсон, А. Шелтен та ін.).

У науковий обіг поняття “компетентність”, “компетенція”, “професійна компетентність” увійшли з професійної педагогіки та стали об’єктами суперечок та обговорень науковцями різних країн. Більшість західноєвропейських учених розглядають “компетентність” як оцінну категорію, що характеризує людину як суб’єкта професійної діяльності, її здатність професійно виконувати свої повноваження.

У свою чергу відомі російські педагоги В. Краєвський, А. Хуторський розрізняють терміни “компетентність” і “компетенція”, пояснюючи, що “компетенція” в перекладі з латинської (“competentia”) означає коло питань, в яких людина добре обізнана, пізнала їх і має досвід. А компетентність – це поєднання відповідних знань і здібностей, що дають змогу обґрунтовано судити про певну сферу діяльності та ефективно діяти в ній [4].

Енциклопедія освіти розтлумачує поняття “компетентність у навчанні” як коло питань, у яких людина добре розуміється. Молода людина набуває компетентність у навчанні не лише під час вивчення предмета, групи предметів, а й з допомогою засобів неформальної освіти, внаслідок впливу середовища тощо. У свою чергу, компетенція – відчужена від суб’єкта, насамперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки учня, необхідна для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплений результат [5, с. 408–409].

У психолого-педагогічній літературі поняття “компетентність” найчастіше розглядають як властивість, що притаманна людині, яка має знання й досвід, авторитет у певній галузі, добре поінформована, здатна ефективно та доброякісно виконувати професійні завдання. Отже, компетентність, як і будь-яка інша якість особистості, завжди формується і виявляється тільки у процесі відповідної діяльності, за умов глибокої особистісної зацікавленості людини в цьому виді діяльності. Тому компетентність є також й оцінною категорією, оскільки вона характеризує людину як суб’єкта спеціалізованої діяльності, а також рівень сформованості та розвитку здатності людини кваліфіковано виконувати складні професійні завдання, планувати та здійснювати дії, що призводять до раціонального й успішного досягнення поставлених цілей, приймати рішення у складних ситуаціях та брати на себе відповідальність за їх наслідки.

Експерти міжнародних організацій компетентність розуміють як:

1) здатність застосовувати знання й уміння, що забезпечує активне застосування навчальних досягнень у нових ситуаціях (експерти країн Європейського союзу (Eurydice, 2002);

2) поєднання знань, умінь, цінностей і ставлень, застосовних у повсякденній діяльності (конференція ЮНЕСКО, 2004);

3) здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання (експерти програми “DeSeCo”) [6].

Компетентність можна представити як категорію, що складається з п'яти головних компонентів:

глибокого розуміння сутності виконуваних завдань і проблем;

знання досвіду, що є в цій області, активного оволодіння кращими досягненнями;

уміння вибирати засоби та способи дії, адекватні конкретним обставинам місця й часу;

почуття відповідальності за досягнуті результати;

здатності вчитися на помилках і вносити корективи в процесі досягнення цілей [7].

Аналіз трактувань поняття “професійної компетентності” засвідчує наявність різних бачень:

готовність фахівця включитися в певну діяльність (А. Аронов). Компетентність у певній галузі – це володіння знаннями, досвідом і здібностями, що дають змогу обґрунтовано судити про цю галузь й ефективно діяти в ній (В. Краєвський А. Хуторський) [4];

інтеграційне поняття, що охоплює три складові – мобільність знань, варіативність методу і критичність мислення (М. Чошанов) [8].

Низка науковців визначають компетентність як складний синтез когнітивного, предметно-практичного та особистісного видів досвіду фахівця.

Наприклад, на думку М. Волошиної, компетентність містить:

мотиваційну, етичну, соціальну й поведінкову складові;

результати навчання (знання й уміння);

систему ціннісних орієнтацій [9, с. 43].

Поняття “професійної компетентності” є динамічним, змістовне наповнення та якісний рівень якого залежать від багатьох чинників. Відповідно до концепції професіоналізму, що розроблена А. Марковою та її колегами, можна визначити такі види професійної компетентності (що вживається як синонім професіоналізму) [10]:

спеціальна діяльнісна компетентність – володіння власне професійною діяльністю на досить високому рівні, здатність проектувати свій подальший професійний розвиток;

соціальна компетентність – володіння спільною (груповою), кооперативною професійною діяльністю, співробітництвом, а також прийнятими в цій професії прийомами професійного спілкування, соціальна відповідальність за результати своєї професійної праці;

особистісна компетентність – володіння прийомами особистісного самовираження, засобами протистояння професійним деформаціям особистості;

індивідуальна компетентність – володіння прийомами самореалізації і розвитку у рамках професії; готовність до професійного зростання; здатність до

індивідуального самозбереження; неохочість до професійного старіння; уміння організувати раціонально свою працю.

Усі види названих компетентностей так чи інакше виявляються на різних етапах набуття професіоналізму.

Отже, професійна компетентність – найважливіша характеристика фахівця, який має бути готовим до виконання професійної діяльності, щоб самостійно, відповідально та ефективно виконувати власні професійні функції.

З урахуванням аналізу існуючих у зарубіжній і вітчизняній науці досліджень з питань професійної компетентності можна уточнити це поняття для курсантів ВВНЗ ДПіС України – майбутніх офіцерів ДКВС України. Крім формування знань, вмінь, навичок та професійних якостей, важливих для фахівця-пенітенціариста, завданнями для ВВНЗ є формування світогляду в курсантів щодо діяльності в пенітенціарній сфері, заснованого на передовому вітчизняному та міжнародному досвіді. Професійна компетентність майбутнього фахівця-пенітенціариста – це теоретичний, практичний та психологічний види його підготовленості до професійної діяльності, що виявляються в його творчій здатності та всебічній (особистісній, професійній, психологічній) готовності до її ефективного здійснення та досягнення оптимальних результатів у професійній діяльності. Готовність і здатність фахівця-пенітенціариста до виконання професійних функцій у пенітенціарній сфері, прийняття оптимальних рішень із застосуванням професійних знань і набутих у навчанні навичок, вмінь та досвіду.

Список використаних джерел

1. Зінченко С. А. Формування повноцінної системи підготовки пенітенціарного персоналу – головна умова практичних змін у Державній пенітенціарній службі України (створення повноцінної системи підготовки кадрів Державної пенітенціарної служби України) [Електронний ресурс] / Зінченко С. А. / Міністерство юстиції України. – Режим доступу :

<http://www.minjust.gov.ua/40797>

2. Дука О. А. Застосування компетентнісного підходу на заняттях з тактико-спеціальної підготовки в навчальних закладах Державної пенітенціарної служби України / О. А. Дука // Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби. – 2013. – Вип. 2 (13). – С. 112–120.

3. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5. – С. 34–42.

4. Краевский В. В. Предметное и общественное в образовательных стандартах / В. В. Краевский, А. В. Хуторской // Педагогика. – 2003. – № 3. – С. 43–53.

5. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України, гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

6. Definition and Selection of Competencies. Theoretical and Conceptual Foundations (DESECO). Strategy Paper on Key Competencies. An Overarching Frame of Reference for an Assessment and Research Program – OECD (Draft). – P. 8.

7. Личность и профессия : психологическая поддержка и сопровождение : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Митина Л. М., Кореляков Ю. А., Шавырина Г. В. и др. ; под ред. Л. М. Митиной. – М. : Изд. центр “Академия”, 2005. – 336 с.

8. Чошанов М. А. Гибкая психология проблемно-модульного обучения / Чошанов М. А. – М. : Народное образование, 1997. – 152 с.

9. Волошина М. С. Профессиональная инкультурация в образовании: теория и практика / Волошина М. С. – Новокузнецк : ИПК, 2001. – 114 с.

10. Маркова А. К. Психология труда учителя / Маркова А. К. – М. : Просвещение, 1993. – 192 с.